

nelser i klart sprog for derefter under bearbejdelsen at inddele i grupper efter erhverv og stilling i erhverv.

Elklit uddrager fra stikprøven på to områder oplysninger, som ikke er fremkommet ved den samtidige bearbejdelse af tællingsskemaerne. Det drejer sig om vandringsmønstret og husstandsstrukturen. Ved undersøgelsen af vandringsstrukturen indfører Elklit begrebet »nabosogne«, dvs. de sogne, som grænser op til tællingssognet, og påviser, at af den mindre betydelige del af befolkningen på landet, som ikke er født i tællingssognet, kommer en væsentlig del fra nabosogene. Nettovandringerne var altså normalt korte. Hovedanken mod en vandringsundersøgelse på grundlag af folketællingslisters fødestedsoplysninger bliver dog, hvad Elklit er helt klar over, at man kun får oplysning om nettovandringen fra fødsel til folketælling, men ingen oplysning om, hvorvidt der har været tale om direkte vandring eller etapevandring. På samme måde kan man ved personer, der optælles i deres fødesogn, ikke se, om de har boet andre steder i mellemtiden. I undersøgelsen af de private husstandes struktur ligger hovedparten af den konkrete ny viden, der kan hentes fra Elklits undersøgelse. Undersøgelsen viser, at husstandenes gennemsnitsstørrelse var langt større i 1845 end i 1960, men også, at mere end $\frac{3}{4}$ af befolkningen i 1845 boede i husstande, hvor der kun forekom 2 generationer i husstands- overhovedets familie. Kun 10 % af befolkningen levede i 3-generations-husstande, og teorien om, at 3-generations-husstanden var den almindelige livsform i det præ-industrielle danske samfund, må derfor forkastes.

Generelt må det siges, at de punkter, hvor der er væsentlig viden at hente hos Elklit, ikke er databehandlingen, der er foretaget efter den i 1890 fremkomne teknologi,¹ men med hensyn til stikprøvetagning og genbearbejdning af folketællingslisternes erhvervs- og husstandsstruktur-oplysninger.

Poul Thestrup

Holger Hjelholt: Arvefølgesag og forfatningsforhold i det danske monarki ved midten af 19. århundrede. Fr. v. Pechlins virksomhed for monarkiets opretholdelse ca. 1845-51. Mit einer deutschen Zusammenfassung. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, Historisk-filosofiske Meddelelser 46, 3., Kbh., Kommissionær: Munksgaard, 1973. 200 s.

Materialet til belysning af det danske monarkis både indre og ydre forhold i perioden omkring forrige århundredes midte synes at være udtømmeligt. Har man arbejdet sig gennem de danske centrale arkiver, findes der altid mulighed for at finde yderligere materiale i udenlandske arkiver, og inddrager man nye aspekter som f. eks. at følge enkeltpersoner i forskellige forbindelser med de centrale spørgsmål, skal der såmænd nok vise sig at være et privatarkiv, som kan kaste yderligere lys over enkeltbegivenheder og hændelsesforløb. Næppe nogen anden nulevende dansk historiker har så udholdende, ihærdigt og grundigt forfulgt næsten ethvert givende spor i denne periode som fhv. overarkivar, dr. phil. Holger Hjelholt. Også dette hans nyeste arbejde er en frugt af hans utrættelige indsats for at skildre enhver nuance og facet i den meget indviklede proces, der foregik i og omkring det danske monarkis omfang og styreform fra ca. 1830 og frem til 1864.

Holger Hjelholt hører ikke blandt de historikere, der finder det nødvendigt at for-

¹ Jfr. f. eks. Melvin Kranzberg and Carroll W. Pursell, *Technology in western civilization*, bd. II, New York 1967, s. 318.

klare, hvorfor han anser sit studieemne for interessant. Hovedpersonen i denne studie, Fr. v. Pechlin, hører ikke til i forgrunden blandt periodens hovedaktører, men han er i høj grad velvalgt både i kraft af sin position og på grund af de markante synspunkter, han både indadtil som embedsmand og udadtil som forfatter lagde for dagen. Født 1789 i Nordborg på Als kom Fr. v. Pechlin allerede som 1-årig til Holsten, hvor han havde sin opvækst og gennemgik størstedelen af sin retsvidenskabelige uddannelse, inden han som 22-årig tog til København for at søge ansættelse i Tysk Kancelli. En anbefalingskrivelse fra hertuginde Louise Augusta fra Augustenborg befordrede den unge mand ind i det ønskede kancelli, og allerede 1815 blev han knyttet som legationssekretær til den danske konges repræsentant i den tyske forbundsdag i Frankfurt. Efter et kort Københavns-ophold 1823-25 blev han selv udnævnt til posten som repræsentant, og det er fortrinsvis i denne egenskab, at han har betydning. Han beklædte posten i Frankfurt lige indtil 1848, og også omstændighederne ved hans afgang er belysende for de situationer, som en dansk holstener, der skulle optræde som repræsentant for den danske konge, kunne komme i.

Dr. Hjelholt gør omhyggeligt rede for de mange forskellige sager, som v. Pechlin i sin egenskab af dansk diplomat kom til at beskæftige sig med, men hovedinteressen samler sig helt naturligt om hans indsats i forbindelse med hele spørgsmålet om hertugdømmernes indbyrdes forhold og deres respektive forhold til kongeriget. I 1845 afgav Pechlin på udenrigsminister Reventlow-Criminils opfordring – men åbenbart også meget ønsket af ham selv – en 151 s. lang betænkning om det tyske forbunds kompetence i det slesvigholstenske successionsspørgsmål, hvis konklusion munder ud i, at det afgørende var, at de forskellige landsdele havde viljen til at forblive samlet.

Dr. Hjelholt følger derefter, hvorledes v. Pechlin på sin post og med sine synspunkter i stigende grad kom i en splittet situation som følge af de samtidige, men meget forskellige udviklinger i hhv. danske og tyske standpunkter vedrørende hertugdømmerne og det tyske forbunds rettigheder. Allerede med det åbne brev fra 1846 begyndte der at vise sig en nuance mellem hans opfattelse og den, ministeriet i København nærede. Pechlin fandt det hensigtsmæssigt at imødegå de indkomne protester med en understregning af, at det åbne brev blot fastslog Danmarks karakter af et 'fællesmonarki', men at der ikke var tale om nogen 'fællesstat'. Dette indbragte ham en mild irettesættelse fra København, hvor man ikke var begejstret for hans formulering af monarkiets enkeltdele som 'selvstændige stater'. Afstanden mellem v. Pechlin og hans københavnske foresatte blev naturligt endnu større efter martsdagene i 1848, hvor han fik følere fra de slesvigholstenske grupper, der gerne så ham som deres repræsentant i forbundet, og samtidig selv følte sig i stigende modsætning til den 'helstatslinie', som kunne skimtes fra København, og som i forbindelse med det nationalliberale folkestyre i Danmark af v. Pechlin blev anset for at være en stor risiko for 'fællesmonarkiets' opretholdelse. Han tog selv konsekvensen af sin meget splittede situation, idet han søgte sin afsked som dansk repræsentant ved forbundet, men samtidig var han til det sidste en fuldtud loyal embedsmand, der ikke ville overlade sine sager og sin post til andre end den, den danske konge måtte udpege. Efter at være kommet tilbage til København, hvor han bl. a. var blevet skarpt angrebet i »Fædrelandet« for sin sidste optræden i forbundet, blev v. Pechlin dog stadig brugt i forskellige missioner til Wien, Berlin og Petersborg. Fra 1852 blev han guvernør i Lauenborg, en post han dog på grund af dårligt helbred måtte opgive efter få års forløb, og han døde i 1863 uden at opleve virkeliggørelsen af sine værste anelser for det danske 'fællesmonarki'.

Det interessante ved v. Pechlin er hans stadige loyalitet over for det danske monarki i forbindelse med en stædig modarbejdelse af, hvad han anså for at være en ulykke for

dette – især helstatstankerne og den 'konstitutionelle' udvikling i selve kongeriget. Han var, som Holger Hjelholt også fremhæver, i bund og grund konservativ, og fandt med sin erfaring som diplomat ved det tyske forbund, »at små hunde ikke skal gø højt«, som han skrev i sin dagbog i 1861.

Holger Hjelholt er i sin vurdering af v. Pechlin meget forstående over for både hans situation, og hvorledes den kunne medvirke til at betinge hans synspunkter. Men han finder nok, at v. Pechlin i for ringe grad imødegik tyske og slesvig-holstenske urimeligheder og fordrejelser, især i sine sidste år ved forbundet. Mig forekommer det mere overraskende og påfaldende, at v. Pechlin så stædigt og i så mange år efter 1848 i private breve og offentlige skrifter gav udtryk for, at han stadig troede på 'sin løsning' i spørgsmålet om forholdet mellem kongeriget og hertugdømmerne. Det viser i hvilket omfang han var kommet ud af kontakt med det samfund, hvis loyale embedsmand og revser han anså sig selv for kaldet til at være.

Som i alle Holger Hjelholts arbejder er der også i dette lagt megen flid og omhu. Materialet fremlægges omhyggeligt og nøjternt, mens hovedspørgsmålet ikke tabes af syne. Det er samtidig præget af forfatterens dybe fortrolighed med sit emne. Den til tider noget tørre, refererende stil oplives nu og da af hans polemiske bemærkninger mod tyske og slesvig-holstenske historikere, hvis partsindlæg i hele det indviklede spørgsmål Holger Hjelholt ikke sætter særlig højt.

Ole Karup Pedersen

Jægerspris Slot og Kong Frederik den Syvendes Stiftelse. Red. af *Roar Skovmand*. Udg. af Kong Frederik den Syvendes Stiftelse på Jægerspris, 1974. 473 s., ill. 220 kr.

Under redaktion af professor, dr. phil. Roar Skovmand har Kong Frederiks 7's stiftelse på Jægerspris i anledning af stiftelsens hundredårsdag udsendt et stateligt festskrift »Jægerspris Slot og Kong Frederik den Syvendes Stiftelse«, der belyser alle sider af stiftelsens virke, slottet hvor den har hjemme og den arv i videste forstand, den har at forvalte. Hele ti forfattere er sat ind på opgaven, som efter sit oplæg ikke kan klares af en enkelt. Skovmand indleder selv med en skildring af grevinde Danner i skiftende belysninger. Den ældre konservative, nationalliberalt farvede historieskrivning repræsenteret af A. Thorsøe er unuanceret kritisk for ikke at sige fordømmende, og denne kritiske holdning deltes stort set af den liberale Niels Neergaard, som dog redeligt erkendte, at materialet for en pålidelig dom endnu ikke forelå. Derimod fandt theaterhistorikeren Robert Neiiendam adskillige forsonende momenter, som forstærkedes jo længere han beskæftigede sig med emnet. Johannes Lehmann fulgte samme linie og gav billedet af grevinden flere nuancer. Skovmand slutter med, at kongens og grevindens endnu uudnyttede arkiv vil kunne kaste yderligere lys over grevinde Danners usædvanlige skæbne. Der antydes her ligefrem et arbejdsprogram, og det erindres, at Skovmand i en lille bog fra 1971 gav en af sympati båret skildring af kong Frederik og grevinden set fra Skodsborgs horisont.

Knud Voss redegør i slottets bygningshistorie for, hvordan stadige til- og ombygninger alligevel fik et acceptabelt hele ud af et gotisk palatium, en renaissancelænge, et trappe-tårn fra Christian IV's tid og en forbindelsesfløj fra 1730'erne. Efter Frederik VII's overtagelse af slottet blev det i egentligste forstand pudset op af J. F. Holm, der skabte »et eventyrligt eksteriør, fra et arkitektonisk-æstetisk synspunkt ikke just af ædleste karat, men muntert – velskikket som ramme om Frederik VII«. Endelig præsenteres